

Fyrsläkten Sjöstedt och livet på Bjuröklubb under tidigt 1900-tal

Björn Sjöstedt (text, bilder ur familjealbumet)

Bjuröklubbs fyr omkring 1930.

År 1859 inrättades fyrplatsen Bjuröklubb i Västerbotten där landet skjuter ut som längst åt öster och avståndet till Finland är som kortast. Platsens förste fyrmästare hette Arenander men han vådasköt sig i benet vid en jakt 1867 och avled efter en tid av skadorna. Hans efterträdare som fyrmästare blev underskepparen Carl Oscar Sjöstedt från Stockholm. Då han gick i pension 1883 efterträddes han av sin son Bror Conrad som i sin tur följdes av sonen Oscar Frans 1911. Då denne gick i pension 1935 kunde man inte längre ärva befattningen som fyrmästare men sjöstedtarnas tid på Bjuröklubb var därmed inte ute. Frans son Åke började i mycket unga år som extra fyrbiträde på Bjuröklubb. Sedan seglade han under många år på Östersjön och vikarierade

på olika fyrskepp längs norrlandskusten innan han 1947 antogs som lotsaspirant på Bjuröklubb. Med tiden efterträdde han sin kusin Ivan Hellgren (vars mor var född Sjöstedt) som lotsförman. Under några år var Åke både fyrmästare och lotsförman. 1967 drogs lotsplatsen in och 1970 avbemannades fyren och Åke gick i pension som den fjärde generationen Sjöstedt som fyrmästare på Bjuröklubb. Han avled 2001, nyss fyllda 93 år, och ligger begravd i sin farfars föräldrars grav i Lövänger. Under alla år som lots bodde Åke i sin fars lilla sommarstuga, "Bygget". Den har nu övertagits av en son till Åkes yngste bror, så sjöstedtarna håller sig kvar på Bjuröklubb ännu efter 142 år.

Släkten Sjöstedts historia

Varifrån kom släkten Sjöstedt innan den hamnade på Bjuröklubb via Stockholm? Låt oss följa den så långt tillbaka det går. Erland Sjöstedt, kusin till artikelförfattaren, har släktforskning och lyckats komma tillbaka till 1670. Då föddes Abraham Abrahamsson. Han dog 1733 i Näsby socken, Västmanland. En sonson till honom, Abraham Jansson, föddes i Lindesbergs socken 1757. I samband med att han flyttade till Arboga 1774 antog han namnet Sjöstedt och 1776 gifte han sig. I vigselboken står: 15de April 1776 Drängen Abraham Sjöstedt i Prostgården och Borgare Dottren Catharina Säterberg ifrån Arboga. Då han avlider vid 34 års ålder kallas han "åkare och timmerman".

Makarna fick sju barn. Det tredje, sonen Carl, som föddes 1781, flyttade 17 år gammal till Stockholm.

Då han 1804 gifter sig första gången kallas han "målaresäll i Svea Lifgardes församling". Hustrun dör i barnsäng endast 21 år gammal och Carl gifter om sig redan 1807 då han kallas "Krögaren och Enkemannen Carl Sjöstedt". Andra titlar som förekommer i handlingarna är: extra ståndsdrabant vid Carlberg och ordinarie skeppstimmerman No 64 vid Kongl Skeppsholmen. Han dör av slag-anfall 1844. Hustrun Brita Christina Wahlström har då varit död i 15 år.

Vi ser av en av Carls titlar att vi närmar oss sjölivet och med sonen Carl Oscar, född 1816 i Skeppsholmens församling, är vi framme vid den första fyrmästaren i släkten. Dock händer mycket i hans liv innan han blir fyrmästare. Som 17-åring seglar han några månader i Botenviken och antas därefter som "Under Kanonier vid 1:a Kanonier Kompaniet". Han blir sedan kanoniär, korpral, tar sjöstridsexamen och blir till sist underskep-

pare i "Kungliga Maj:ts flotta" och tjänstgör då och då som fartygschef. 1840 gifter han sig med pigan Sigrd Cecilia Fröling, fiskardotter från Härnösand.

Vad gör då Carl Oscar mellan 1840 och 1867? Jo, han ingår som delägare i ett fartyg och kallas i dödsannonsen från 1895 "före ångfartygsbefälhafvaren". Ohälsa gör att han inte kan fortsätta som skeppare och det är då han anställs som fyrmästare på Bjuröklubb. I handlingarna står att han "afflyttar med familj från Stockholm till Bjuröklubbs fyrplats i Västerbotten". Äldsta dottern Oscara Amalia (1839 – 1929) stannar i Stockholm och blir modist. Fyra av barnen, två söner och två döttrar, har dött i späda ålder. Hustrun och de tre överlevande sönerna följer med till Bjuröklubb: Bror Conrad (1846 – 1920), som efterträder fadern som fyrmästare, Carl Wilhelm (1851 – 1925), sjökaptan i Stockholm och Oscar Fredrik (1854 – 1926), sedermera fyrmästare på Holmögadd.

Denne Oscar hade flera barn. Tre söner blev fyrmästare: Viktor, Helge och Uno. Viktor blev fyrmästare på Rönnskär, Helge kom till Ölands norra udde och Uno var fyrvaktare på Bjuröklubb och blev sen fyrmästare på Falsterbo.

Om Oscar Fredrik på Holmögadd kan man läsa i Anders Holms bok "Ljus längs kusten". Ett foto av honom i den boken visar upp ett typiskt Sjöstedt-utseende som än i dag återfinns hos medlemmar av släkten. Hans dagböcker finns nu på Gamlia i Umeå och enligt en fester till mig visar de upp en mycket humoristisk man.

Låt oss återvända till Bjuröklubb och Oscar Frans Sjöstedt, fyrmästare där 1911-35. Förutom den redan nämnde sonen Åke hade han två söner som följde i förfädernas kölvatten. Äldste sonen As-sar blev sjökaptan och dennes båda sö-

ner, en svärson och en sonson blev alla sjökaptener. Fyrvaktartraditionen fullföljdes av en bror till Assar och Åke, Karl Vincent, född 1911. Han var fyrvaktare-telegrafist på Grundkallen och arbetade sedan på Örskär, Gotska Sandön och Nidingen, där han var fyrmästare 1956-73. Även hans hustru Olga är av fyrsläkt, dotter till Karl Borgström, fyrmästare på Finngrundet, och dotterdotter till Johan Erik Holmgren, fyrvaktare på Björns fyr. (Inte så konstigt att jag, äldste son till Olga och Vincent, fått namnen Björn Erik).

Bjuröklubb under tidigt 1900-tal

Jag har talat med min far Vincent om hans uppväxt på Bjuröklubb och genom hans berättelse, kompletterad av systern Britta, får vi här en glimt av livet på denna fyrplats under tidigt 1900-tal. Föräldrarna gifte sig 1900 och då var den unga bruden, Hilma Lindahl, tvungen att lämna sin tjänst som småskollärare i Lövånger. Gift kvinna fick inte inneha sådan tjänst! Då Vincent föddes som femte barn bodde familjen i fyrvaktarlägenheten men fadern var tf fyrmästare då hans far, den ordinarie fyrmästaren, inte kunde tjänstgöra på grund av sjukdom. I november 1911 efterträdde min farfar sin far som fyrmästare.

På Bjuröklubb fanns fyrmästare och fyrvaktare samt ett extra fyrbiträde under den mörkaste tiden med långa fyringsvakter. Familjen Sjöstedt fick med tiden åtta barn och sedan de äldsta blivit gamla nog kom biträdestjänsten att praktiskt taget hela tiden skötas av något av barnen och på så sätt ingick extramannens vindsrum i fyrmästarfamiljens bostad.

Fyren var släckt under 20 dagar kring midsommar samt under vintern då is satte stopp för sjöfarten. Detta be-

Fyrmästare Oscar Frans Sjöstedt (farfar till Björn Sjöstedt) stående i Bjuröklubbs lanternin i början av 1930-talet.

tydde dock inte att personalen var ledig. Väderobservationer skickades tre gånger om dagen och så länge det var sjöfart skulle mistsignaleren skötas. Denna utgjordes av knallskott. Från fyren gick en vågrät skena. Under denna löpte en liten vagn som kunde halas in för att laddas med knallskott och sedan halas ut igen. En modell som visar denna anordning, tillverkad av min farbror Hannes, finns i hembygds museet i Lövånger. Åke Sjöstedt berättade i en tidningsintervju inför sin 90-årsdag att man en gång i hans ungdom fick skjuta dessa knallskott var femte minut i 96 timmar i sträck.

Fyrljuset alstrades av en luxbrännare med tre glödstrumpor. Till att börja med var fyrljuset fast men sedan inmonterades en skärm som sänktes ner över brännaren med ett loddrivet urverk och åstadkom mörka avbrott i ljuset. Enligt pappa var det svårt att balansera denna

anordning. Skärmen ville gärna studsa upp och då blev det en extra ljusglimt i mörkerperioden. Den nya anordningen var inte populär bland folk på platsen. På vintern lyste det fasta skenet från den mycket låga fyren upp snön så hela berget blev ljust. En gammal gumma sa: "Svartmössan där är mytche ful!" Under farfars tid satt vakthavande uppe i fyren hela tiden då den var tänd. Att varje morgon rensa brännaren var en uppgift som farfar alltid gjorde själv. Han vågade inte anförtro någon annan en så viktig sak!

Då farfar gick i pension 1935 efterträdde han av fyrvaktaren Grubbström. Något av det första han gjorde var att såga ner de två stora lönnar som växte i trädgården vid bostadshusets södra sida. Han tyckte att de hindrade hans trädgårdsskötsel. Lönn växer normalt inte så långt norrut och de hade växt upp ur frön som den förste Sjöstedt på Bjuröklubb fört med sig från Stockholm. Farmor var förtvivlad över lönnarnas öde men farfar sa: "Nu har vi inte med saken att göra!" Även lotsdirektören lär ha beklagat att träden sågats ner.

En isolerad plats

Trots att Bjuröklubb är en landfast fyr var den vid denna tid ganska isolerad. Fyren ligger på ett 50 meter högt berg längst ut på en lång halvö som sträcker sig i nord-sydlig riktning från kusten mellan Skellefteå och Umeå. Bilväg drogs inte ända ut till fyrplatsen förrän 1933. Närmaste affär låg i Uttersjöbäcken en dryg mil från fyren. Läkare fanns i Lövvånger och tandläkare i Skellefteå. Man färdades med häst och vagn som man hyrde av någon bonde. Oftast blev det cykel eller vintertid skidor över isen. Detta blev en betydligt kortare väg och med skidorna kunde man ju fortsätta på land fram till

Familjen Sjöstedt samlad framför "Bygget" 1943. Fr.v. farfar fyrmästare Frans Oskar, fyrvaktare Augustssons dotter, farmor Hilma, jag själv, Björn i knät på faster Britta och mamma Olga (som väntar sitt andra barn).

samhället. Även båt användes men då återstod ändå en bra bit att färdas över land.

Både fyrens vaktrum och bostäderna värmdes genom vedeldning. Döda träd fick tas på Lotsverkets mark men huvudsakligen användes björkved som köptes av bönder. Den fraktades på isen under senvåren då den smältande snön gjorde det extra lätt att dra slädar så hästarna orkade med mycket stora vedlass fram till stranden. Sedan blev det betydligt mindre lass uppför bergssluttningen. Under sommaren sågades och höggs veden. När Vega kom med fotogen till fyren lejde farfar häst som drog ett fat i sänder upp för berget.

Fyrbostäderna på Bjuröklubb i början av 1930-talet. Fr. vänster: ladugård, bostäder och bagarstuga.

Mathållning

Som nämnts fanns affär i Uttersjöbäck-
en. Potatis odlades nere vid fyrens hamn,
Klubbsvaget. Vid bostäderna fanns
trädgårdsland för grönsaker. Bröd, både
mjukt och hårt, så kallat ljusugnsbröd,
bakades i bagarstugan i ugn som elda-
des under flera dygn. Brödet förvarades
i matförråd i tvättstugan där det enligt
pappa höll sig mycket bra. Vetebröd ba-
kades i vedspisen i köket. Lagård fanns
med plats för två kor. Familjen hade ko
periodvis men 4–5 getter fanns alltid
och de mjölkades. Mjölk köptes även
från någon bonde i byn Bjurön några ki-
lometer från fyren. Getabocken blev en
rolig lekkamrat för barnen som försökte
få honom att dra släde under vintern.
Det var tydligen en strid mellan starka
viljor och geten tycks ha haft den star-
kaste!

På vintern fiskades lake i ryssjor un-
der isen och sommartid lades nät och
ryssjor. Sik och ål var den vanligaste

fångsten men även gädda och laxöring
kunde fastna i näten. Däremot fiskade
man av någon anledning inte strömming.
Farfar var skicklig skytt men ingen ivrig
jägare. Det hände att han sköt fågel och
någon säl. Köttet från unga sälar åts och
tranet användes till målarfärg.

Skola och kyrka

Närmaste kommunala skola fanns i
Bjurön men Bjuröklubb hade lotsbarn-
skola. Barnen i en sådan gick i skola
halva året – på Bjuröklubb under som-
maren. Läraren undervisade vintertid
på Holmögådd. Pappa gick till att börja
med i gamla lotsstugan men skolan flyt-
tade senare upp till fyrplatsen och inhys-
tes i farfars lilla sommarstuga "Bygget".
Skolan hade 8 – 10 elever. Barnen var
fyr- eller lotsbarn men även några barn
till fiskare gick i skolan. Man satt två
och två i bänkar med fasta säten. Varje
bänk hade hållare för griffeltavla. Pappa
minns särskilt läraren Anna Wikman.

Då hon gifte sig med en kusin till farfar (Viktor Sjöstedt på Rönnskär) efterträddes hon av pappas äldsta syster Greta (1902-1991) som utbildat sig till småskollärare. Hon arbetade i lotsbarnskolan från 1922 till 33, då den lades ner. Skolan var en B3-skola så läraren undervisade alla klasser. Pappa, som var intresserad av matematik, kom till sist så långt att han överträdde sin syster läraren! Under en kort period hade pappa även sin mor som lärare då hon ryckte in som vikarie. Då de två äldsta barnen började skolan fick farmor dispens (hon var ju gift!) att undervisa i lotsbarnskolan som på den tiden var inrymd i "hörnrummet" i fyrvaktarlägenheten där farfar och farmor då bodde.

Varje år hölls husförhör i skolan i Bjurön och det kom i praktiken att bli en sorts jämförelse mellan barnen i byskolan och i lotsbarnskolan. De senare hävdade sig enligt pappa mycket väl trots att de bara gick halva året i skolan. System Britta gick om sjuätte året i Utersjöbacken för att få avgångsbetyg från den kommunala skolan.

Trots vad pappa sa att fiskarbarn gick i skolan på Bjuröklubb berättade min faster att hennes syster Greta fick order från lotsdirektören att meddela föräldrarna till en fiskarpojke att han inte fick gå i lotsbarnskolan. Hon fick en sån utskällning av föräldrarna till pojken att hon storgåtande gick därifrån.

På Bjuröklubb finns ett kapell byggt 1864. En av dem som ivrigast verkade för byggandet av kapellet var den förste fyrmästaren, Arenander. I kapellet finns en altartavla målad av farfars bror Conrad och en båtmodell byggd av Åke Sjöstedt. Bara någon gång under sommaren hölls gudstjänst i kapellet. Enligt pappa låg det lite för fåfot och användes mest att förvara fiskarnas skötar i, en funktion

som var avsedd från början. Senare rustades kapellet upp och är nu en populär bröllopskyrka. Då och då fick platsen besök av en pastor Rehnberg som reste runt på fyr- och lotsplatser, även fyrskäpp, medförande en liten reseogel. Under en friluftsgudstjänst hade familjen Sjöstedts ko kommit lös och mitt i gudstjänsten kom hon travande rakt fram till Greta som djupt generad fick resa sig och leda bort kon.

Närmaste kyrka finns i Lövänger men dit är det tre mil. Pappa mindes att de en gång, då landsvägen dragits ut något så när nära fyren, hyrde taxi för att åka till julottan. Taxiägaren, Claes Hellgren, (farbror till lotsförmannen Ivan Hellgren) var så rädd att försova sig, att han åkte ut på kvällen och övernattade i taxin! Då barnen skulle konfirmationsläsa, bodde de hos en släkting i Lövänger. Inte ens vid konfirmationen kom föräldrarna till kyrkan. Det var tydligen en alltför lång och besvärlig resa.

Första världskriget

När jag frågade pappa hur långt tillbaka han kunde minnas berättade han att han kom ihåg när landstormen mobiliserade. Tydligare var minnet av alla de malmfartyg som låg inne på fjärden väster om fyren. Fartygskonvojerna gick aldrig om natten och vid Bjuröklubb möttes nord- och sydgående konvoj. Där kunde ligga upp till ett 40-tal fartyg (lastfartyg och eskort) samtidigt. Då var det ett fasligt oväsen med allt rostbankande ombord. Pappas äldre syskon samlade fartygsnamn som de skrev upp i anteckningsböcker. Pappa mindes också att ett par tyska fartyg sänktes utanför fyrplatsen.

Blandade minnen

Någon gång på 20-talet gjordes en omfattande upprustning av bostäderna som

alla var inrymda i samma hus. Köket i fyrmästARBostaden flyttades från husets södra långsida till östra gaveln och en bagarstuga byggdes. Arbetena leddes av Hilmer Carlsson. Både han och farfar var män med humör och de drog inte särskilt jämnt. Farfar påpekade att den ugnslucka Carlsson tänkte sätta in i bakugnen var alldeles för liten men det hade ingen effekt. Då ingrep farmor, bjöd på kaffe med ljusugnsbröd och förklarade att sånt bröd inte gick att baka i en ugn med så liten lucka. "Det ska vi genast ändra på", blev svaret!

En vinter besöktes fyrplatsen av en byråchef Sandström vid SMHI. Han kom i ett öppet, tvåsitsigt militärplan som landade på isen utanför fyrplatsen. Ryktet hade spritt sig och "isen var svart av folk", berättade pappa. Sandström var en storväxt karl och gjorde tydligen ett sympatiskt intryck. Han skulle även ut till Holmögadd och ville ha farfar med sig som eskort på en vandring över isen men det lyckades farfar avstyra! Flygplanet hade nämligen inte bränsle för den turen. Flygaren återvände genast till sin bas och gjorde efter starten en liten flyguppvisning för de häpna åskådarna. Sandström övernattade vid fyren och dagen därpå ledsagade farfar honom in till Uttersjöbäcken.

Telefon fanns till fyren redan under pappas barndom. Fyr- och lotsplats delade på en linje och antalet ringsignaler avgjorde om man skulle lyfta luren inne hos fyrmästaren eller i lotsstugan. I bostäderna och uppe i fyren fanns en sorts signalsystem med ringklocka som användes för att väcka pågående vakt.

Farfar skaffade tidigt radio, en bit in på 20-talet, trodde pappa, en apparat med tre rör. Lotsarna var först med radio men det var en apparat med hörlurar. En vintersöndag kom storbonden från

Bjurön i helgdagsrisslan till farfars för att lyssna på radion. Med sig hade han en liten pojke som hela tiden satt med sin stickade mössa trädd över ena knät. Han hade ett håll på sin strumpa och det försökte han dölja! Långbyxor fick man bära först efter konfirmationen och det gällde även pappa och hans bröder.

Det förekom en hel del smuggling mellan Finland och Sverige och det var ingen hemlighet vilka smugglarna var. Pappa har berättat hur han och syskonen en gång stod och tittade på när några smugglare satt i sin båt i fyrhamnen och rengjorde skjutvapen och tydligt markerade att de inte gillade uppmärksamheten. Tullen hade till att börja med en koster med ljudlig tändkulemotor. Pappa kunde till och med härma motorljudet! "De tog nog inte många smugglare", var pappas kommentar. Senare fick tullen en lång, smal båt utrustad med en 4-cylindrig Wikströmmotor på 40-50 hk.

Inte bara malmfartyg passerade fyrplatsen. Timmerflottningen var omfattande och befolkningen färdades runt stränderna för att ta reda på timmer som lossnat från släpen. Så småningom blev detta förbjudet. Det var det troligen hela tiden men tidigare var det ingen som brydde sig om det, trodde pappa. Vid ett tillfälle förlorade en bogserare hela släpet i hårt väder utanför Bjuröklubb och stränderna fylldes av timmer i stora drivor. Detta bärgades av bolaget, timrets ägare.

Ut i världen

Då min far var 16 år gick han till sjöss och seglade bland annat på Västafrika. Efter två år var han tvungen att mönstra av på grund av sjukdom och låg sedan svårt sjuk i hemmet i flera månader. Sin 20-årsdag firade han i Göteborg där han utbildade sig till telegrafist. Tanken var

att han skulle ta hyra som telegrafist på ett fartyg men vid denna tid började telegrafistsysslan skötas av en styrman ombord och så kom det sig att pappa hamnade på fyrskeppet Grundkallen som en av två fyrvaktare-telegrafister. Det fanns då för tiden ännu många fartyg som saknade radio och via fyrskeppet kunde de sända telegram. Texten semaforerades eller morsetelegraferades över till fyrskeppet. Var det riktigt lugnt gick fartyget så nära fyrskeppet att man kunde skicka över telegrammet i en håv med långt skaft. Telegrafistyrket blev också en nära nog livslång hobby för pappa som var radioamatör upp i hög ålder och genom den hobbyn träffade han sin blivande hustru som hade en bror som var radioamatör. Via radion kunde de unga makarna hålla daglig kontakt mellan fyrskeppet och villan i Öregrund, en inte helt laglig trafik då mamma saknade licens!

Då fyrskeppet var indraget under några krigsår var pappa en tid förman för den militära signalstationen på Svartklubben (där hans svåger radioamatören

var lots) och sedan den befattningen övertagits av en yrkesmilitär arbetade han som båtman vid lotsplatsen i Öregrund som då hade mycket att göra genom att all båttrafik gick inomskärs på grund av minfaran.

Från 1949 arbetade pappa på fyrplatser fram till sin pensionering som fyrmästare på Nidingen. Där arbetade jag under många sommar- och jullov som extraman (vid ett par tillfällen även på Tistlarna). Att jag arbetade på hemmafyren löste problemet med bostad. Den permanente extramannen slapp lämna ifrån sig sitt vindsrum. På Nidingen fanns fyra fast anställda och en närmast permanent extraman.

Som alla vet är fyrfolkets tid nu förbi. Det känns angeläget att så mycket som möjligt nertecknas om livet på fyrplatserna. Snart är det för sent. Min far måste ha varit en av de allra sista som kan berätta fyrminnen från tidigt 1900-tal.

Pappa gick bort i september 2004, drygt 93 år gammal, och mamma avled i mars 2008, nyss fyllda 91. Båda ligger begravda på kyrkogården i Onsala.

Bjuröklubbs fyr- och lotsbyggnad i nutid.

Foto: Esbjörn Hillberg